

Верховний
Суд

Огляд судової практики
Верховного Суду щодо протидії
зловживанням правами у справах
про банкрутство (неплатоспроможність)
(актуальна практика)

2018 рік – червень 2026 року

Supreme LAB

База правових позицій

Зміст

Вступ	5
1. Зловживання правом на ініціювання справи про неплатоспроможність фізичної особи	7
1.1. Добросовісність боржника як умова відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи	7
2. Зловживання процесуальними правами під час розгляду справи про неплатоспроможність фізичної особи	8
2.1. Недобросовісне використання процедури неплатоспроможності шляхом приховування дійсного майнового стану боржника	8
2.2. Використання процедури неплатоспроможності для списання боргів	9
2.3. Перевірка реальності позикових правовідносин як механізм запобігання зловживанню правами кредитора	11
3. Зловживання правом на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи	13
3.1. Ініціювання боржником процедури затвердження плану досудової санації за зміненням місцем його реєстрації після звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника	13
3.2. Визначення територіальної підсудності справи про банкрутство в разі скасування реєстрації незаконної зміни місцезнаходження боржника	14
3.3. Недобросовісна зміна місцезнаходження боржника як підстава для розгляду першої за часом поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство	15
3.4. Зловживання процесуальними правами шляхом штучної зміни територіальної підсудності у зв'язку з ініціюванням справи про банкрутство	17
3.5. Щодо правових наслідків у разі виникнення обґрунтованих сумнівів у добросовісному користуванні своїми правами кредитором та боржником, кінцеві бенефіціарні власники яких мають родинні зв'язки	18
3.6. Ініціювання відкриття провадження у справі про банкрутство на підставі боргу, щодо вимог за яким спливла позовна давність	21

3.7. Відмова у відкритті провадження у справі про банкрутство в разі непідтвердження вимог ініціюючого кредитора	23
3.8. Створення штучного спору для перешкоджання відкриттю провадження у справі про банкрутство	24
3.9. Формальне подання позовів та застосування санкцій до кінцевого бенефіціарного власника не перешкоджають відкриттю провадження у справі про банкрутство	25
3.10. Звернення пов'язаного кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство як зловживання процесуальними правами	27
3.11. Використання процедури банкрутства для обходу санкцій щодо осіб, пов'язаних з державою-агресором	29
4. Зловживання процесуальними правами під час розгляду справи про банкрутство юридичних осіб учасниками цієї процедури	31
4.1. Створення фіктивної заборгованості для впливу на процедуру банкрутства	31
4.2. Зловживання процесуальними правами у разі штучного створення кредиторської заборгованості у справі про банкрутство, яка підтверджена судовим рішенням	33
5. Фраудаторні правочини як прояв недобросовісної поведінки боржників – юридичних осіб	36
5.1. Відчуження майна боржником з метою уникнення звернення стягнення	36
5.2. Укладення правочинів для створення заборгованості перед «дружнім» кредитором	39
5.3. Повернення до ліквідаційної маси майна, відчуженого за фраудаторним правочином	41

Перелік уживаних скорочень

АТ	—	акціонерне товариство
ВП ВС	—	Велика Палата Верховного Суду
ВС	—	Верховний Суд
ГК України	—	Господарський кодекс України
ГПК України	—	Господарський процесуальний кодекс України
ДВС	—	Державна виконавча служба
ЄДР	—	Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЄДРСР	—	Єдиний державний реєстр судових рішень
КГС ВС	—	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КУзПБ	—	Кодекс України з процедур банкрутства
ПАТ	—	публічне акціонерне товариство
ПП	—	приватне підприємство
ПрАТ	—	приватне акціонерне товариство
РНБО	—	Рада національної безпеки та оборони
СК України	—	Сімейний кодекс України
СП КГС ВС	—	судова палата для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ТОВ	—	товариство з обмеженою відповідальністю
ФОП	—	фізична особа – підприємець
ЦК України	—	Цивільний кодекс України

Вступ

Зловживання матеріальними та процесуальними правами – це недобросовісне використання наданих законом прав і повноважень не для захисту інтересів, а на шкоду іншим особам чи для перешкодження правосуддю.

Принцип добросовісності – це загальноправовий принцип, який передбачає необхідність сумлінної та чесної поведінки суб'єктів при виконанні своїх юридичних обов'язків і здійсненні своїх суб'єктивних прав.

У суб'єктивному значенні добросовісність розглядається як усвідомлення суб'єктом власної сумлінності та чесності при здійсненні ним прав і виконанні обов'язків.

Добросовісність при реалізації прав і повноважень включає в себе неприпустимість зловживання правом, яка, виходячи із конституційних положень, означає, що здійснення прав та свобод людини не повинно порушувати права та свободи інших осіб. Зловживання правом – це свого роду спотворення права. У цьому випадку особа надає своїм діям повну видимість юридичної правильності, використовуючи насправді свої права в цілях, які є протилежними тим, що переслідує позитивне право.

Складовими цього принципу в господарському судочинстві є: заборона зловживання процесуальними правами; вимога добросовісного виконання процесуальних обов'язків; процесуальний естопель або доктрина заборони суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*); заборона вчинення дій, що суперечать завданню господарського судочинства.

Справи про банкрутство (неплатоспроможність) є специфічною та невід'ємною складовою господарського судочинства.

Добросовісність боржника, кредиторів та учасників таких справ є одним із фундаментальних принципів процедур банкрутства та неплатоспроможності. Саме від їх належної процесуальної поведінки залежить досягнення основної мети процедур, передбачених КУзПБ, – справедливе врегулювання неплатоспроможності із забезпеченням балансу інтересів боржника, кредиторів та інших заінтересованих осіб.

Водночас аналіз судової практики свідчить про поширені випадки недобросовісної поведінки учасників справ про банкрутство (неплатоспроможності). До таких проявів належать, зокрема, штучна зміна місцезнаходження боржника з метою маніпулювання правилами територіальної підсудності, створення формального спору про право для перешкодження відкриттю провадження у справі про банкрутство, подання необґрунтованих заяв про відкриття провадження, приховування інформації про майновий стан боржника, створення фіктивної заборгованості, а також інші форми зловживання матеріальними та процесуальними правами.

У своїй практиці Верховний Суд послідовно розвиває підходи до застосування принципів добросовісності, заборони зловживання правами та судового контролю в процедурах банкрутства (неплатоспроможності). Правові висновки, сформульовані судом, спрямовані на недопущення використання процедур банкрутства (неплатоспроможності) всупереч їх призначенню, забезпечення ефективного захисту прав кредиторів, а також запобігання затягуванню та маніпулюванню судовими процедурами.

У цьому огляді узагальнено актуальні правові позиції Верховного Суду щодо оцінки добросовісності поведінки боржників і кредиторів, визначення меж допустимого здійснення прав, застосування наслідків зловживання такими правами, а також інших питань, що виникають під час відкриття та здійснення проваджень у справах про банкрутство та неплатоспроможність. Матеріал систематизовано за тематичними напрямками з урахуванням найбільш значущих висновків, сформульованих у відповідних судових рішеннях.

1. Зловживання правом на ініціювання справи про неплатоспроможність фізичної особи

1.1. Добросовісність боржника як умова відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи

Фізична особа, яка ініціює справу про власну неплатоспроможність, повинна надати належні та достатні докази існування заборгованості як підставу для відкриття провадження, а також підтвердити свою добросовісну поведінку. Неповне розкриття інформації про майновий стан, відсутність підтвердження доходів та недоведеність заборгованості можуть бути підставою для відмови у відкритті провадження. При цьому право на застосування процедур неплатоспроможності має лише добросовісний боржник, який не створив стан неплатоспроможності власними недобросовісними діями.

Фізична особа звернулася до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про її неплатоспроможність, посилаючись на припинення виконання кредитних зобов'язань, відсутність майна для стягнення та загрозу неплатоспроможності. Заявник зазначив про наявність заборгованості перед двадцятьма кредиторами та подав проект плану реструктуризації боргів.

Місцевий господарський суд відмовив у відкритті провадження, а апеляційний суд залишив це рішення без змін. Суди виходили з того, що боржник не надав належних доказів існування та розміру заборгованості, не підтвердив своїх доходів, не розкрив повністю інформації про майновий стан членів сім'ї та не довів наявності підстав, передбачених ст. 115 КУзПБ. Крім того, суди встановили, що значна частина кредитних коштів використовувалася для участі в азартних іграх.

ОЦІНКА СУДУ

Переглядаючи справу, КГС ВС зазначив, що на стадії підготовчого засідання суд перевіряє не лише формальну відповідність заяви вимогам ст. 115 та 116 КУзПБ, а й наявність належних доказів, які підтверджують підстави для відкриття провадження про неплатоспроможність. Звіт бюро кредитних історій та банківські виписки самі по собі не є достатніми доказами існування заборгованості. Боржник повинен надати документи, які підтверджують виникнення відповідних зобов'язань, отримання кредитних коштів, їх розмір та строки виконання.

КГС ВС звернув увагу, що декларація про майновий стан боржника має відповідати принципам повноти та достовірності. Якщо відомості про майно чи доходи членів сім'ї відсутні, боржник повинен підтвердити вжиття заходів для отримання такої інформації з офіційних джерел. Проект плану реструктуризації повинен містити реалістичні та підтверджені джерела доходів. Відсутність доказів фактичного або прогнозованого доходу позбавляє суд можливості оцінити перспективи відновлення платоспроможності боржника.

Окремо КГС ВС розвинув правову позицію щодо принципу добросовісності боржника у процедурах неплатоспроможності фізичних осіб: право на звільнення

від боргів та фінансову реабілітацію надається лише добросовісному боржнику, який сумлінно виконує свої обов'язки, не приховує інформації та не зловживає правами.

У цій справі суди встановили, що боржник систематично отримував мікрокредити протягом короткого часу, використовував частину коштів для азартних ігор, здійснював численні перекази між власними рахунками, а заяву про самообмеження від азартних ігор подав лише незадовго до звернення до суду. Такі обставини були обґрунтовано враховані як ознаки недобросовісної поведінки.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що заявник не довів наявності підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність та не підтвердив своєї добросовісності як обов'язкової умови застосування процедур, передбачених КУзПБ.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а ухвалу місцевого суду та постанову апеляційного господарського суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 20.05.2026 у справі № 917/1999/25 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/136827792>.

Аналогічні висновки містяться у постанові КГС ВС від 16.06.2026 у справі № 917/2334/25 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137418608>.

2. Зловживання процесуальними правами під час розгляду справи про неплатоспроможність фізичної особи

2.1. Недобросовісне використання процедури неплатоспроможності шляхом приховування дійсного майнового стану боржника

Приховування боржником відомостей про належне йому майно та корпоративні права, подання неповних і недостовірних декларацій про майновий стан, а також несвоєчасне усунення виявлених недоліків свідчать про недобросовісну поведінку боржника та можуть бути підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність відповідно до п. 1 ч. 7 ст. 123 КУзПБ.

Фізична особа звернулася з касаційною скаргою на судові рішення, якими було закрито провадження у справі про її неплатоспроможність за заявою кредитора, який посилався на недобросовісну поведінку боржниці та ненадання нею повних і достовірних відомостей про свій майновий стан.

Закриваючи провадження у справі, суди попередніх інстанцій виходили з того, що боржниця не зазначила у деклараціях усіх належних їй активів, зокрема транспортних засобів і корпоративних прав у декількох товариствах, а також не надала належних пояснень щодо джерел коштів, за рахунок яких оплачувала послуги адвокатів і арбітражного керуючого. Виявлені недоліки не були своєчасно та повністю усунуті, а окремі відомості залишилися незазначеними навіть після подання виправлених декларацій. Кредитор також звертав увагу на запропонований боржницею план реструктуризації, який передбачав списання всієї заборгованості без задоволення вимог кредиторів.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС наголосив, що процедура неплатоспроможності фізичної особи ґрунтується на принципі добросовісності боржника, який зобов'язаний співпрацювати з керуючим реструктуризацією, кредиторами та судом і надавати повну та достовірну інформацію про свій майновий стан. Можливість відновлення платоспроможності та звільнення від боргів не є безумовною перевагою, а передбачає сумлінну поведінку боржника й виконання покладених на нього законом обов'язків.

Суд урахував, що боржниця неодноразово не зазначала у деклараціях відомості про належні їй корпоративні права та транспортні засоби, несвоєчасно виправляла виявлені недоліки, а її пояснення щодо відповідного майна не були належним чином підтверджені доказами. Зокрема, посилання на те, що транспортні засоби перебували в користуванні третьої особи та не були їй повернуті, не супроводжувалося достатніми доказами вжиття заходів для їх повернення або повідомлення правоохоронних органів.

КГС ВС зазначив, що за встановлених обставин поведінка боржниці не відповідала вимогам добросовісності, а передбачені п. 1 ч. 7 ст. 123 КУзПБ підстави для закриття провадження були наявні. Подання виправлених декларацій після звернення кредитора із відповідним клопотанням саме по собі не усувало наслідків попереднього невиконання боржницею встановлених законом обов'язків.

Отже, Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про наявність підстав для закриття провадження у справі про неплатоспроможність, касаційну скаргу залишив без задоволення, а оскаржувані судові рішення — без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 03.12.2024 у справі № 916/197/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123873497>

Аналогічні висновки містяться у постановях КГС ВС:

22.09.2021 у справі № 910/6639/20 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/100456026>

від 06.12.2023 у справі № 916/3139/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746330>;

від 18.11.2025 у справі № 921/555/22 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132159658>;

від 16.04.2026 у справі № 916/1548/23 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/135888559>;

від 14.04.2026 у справі № 918/1122/23 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/135888597>;

2.2. Використання процедури неплатоспроможності для списання боргів

Поведінка боржника, що містить ознаки ухилення від виконання зобов'язань, маючи на меті фактичне списання заборгованості перед кредиторами, свідчить про зловживання правом на доступ до суду зі зверненням із заявою про неплатоспроможність.

Фізична особа звернулася із касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, якою провадження у справі про її неплатоспроможність закрито.

Виносячи ухвалу, суд першої інстанції виходив з того, що поведінка боржника є недобросовісною, оскільки містить ознаки ухилення від виконання зобов'язань,

маючи на меті фактичне списання заборгованості перед кредиторами, що може свідчити про зловживання правом на доступ до суду зі зверненням із заявою про неплатоспроможність. Апеляційний суд, погоджуючись з висновками місцевого суду, зазначив, що причиною неподання погодженого боржником і схваленого плану реструктуризації боргів є формальний підхід боржника до складення цього плану, без визначення дієвого механізму погашення боргів перед кредитором. Установлені обставини не демонструють ефективного прагнення боржника до компромісу з кредитором щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживати заходів щодо задоволення його вимог.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного дослідження є перевірка правомірності закриття провадження у цій справі з підстав недотримання боржником вимог КУзПБ.

Законодавець закріпив у спеціальних нормах КУзПБ принцип добросовісної поведінки боржника – фізичної особи, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів щодо задоволення їхніх вимог.

КГС ВС зауважив, що встановлення обов'язку із затвердження плану реструктуризації боргів боржника, навіть схваленого кредиторами та боржником, не звільняє господарський суд від необхідності зайняття активної процесуальної позиції під час його затвердження та дотримання принципу судового контролю як невід'ємної складової провадження у справах про банкрутство та неплатоспроможність, зумовленої необхідністю досягнення специфічної мети такого провадження, яка відрізняється від мети позовного провадження. Наявність принаймні однієї з передбачених ч. 8 ст. 126 КУзПБ підстав виключає затвердження господарським судом плану реструктуризації, незалежно від факту схвалення його відповідними особами, а зумовлює необхідність вирішення питання щодо визнання боржника банкрутом або закриття провадження у справі про неплатоспроможність (за наявності обставин, визначених ч. 7 ст. 123 КУзПБ).

Судами встановлено, що боржник не надав до суду інформації щодо витрачання коштів, отриманих від кредитора, та щодо руху основних активів із часу виникнення зобов'язань перед банком. Боржник жодним чином не обґрунтував у плані реструктуризації боргів, з яких підстав він розраховує отримувати дохід, чому саме так будуть розподілені кошти у випадку працевлаштування та не наводить причин, за якими він визначає відповідний строк виконання плану. При цьому боржник вказує на відсутність будь-якого майна, за рахунок якого можна хоча б часткового задовольнити вимоги кредитора, та зазначає про те, що майже всі вимоги кредитора необхідно списати. Боржник не вживає жодних заходів

для досягнення компромісу з кредитором щодо умов реструктуризації боргів та не вживає заходів щодо хоча б часткового їх задоволення.

КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій обґрунтовано відмовили у затвердженні плану реструктуризації. Установивши обставини, які свідчать про недобросовісність поведінки боржника під час проведення щодо нього процедур неплатоспроможності, суд першої інстанції обґрунтовано закрити провадження у справі про його неплатоспроможність на підставі ч. 7 ст. 123 КУзПБ, адже саме добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин під час вирішення в такому випадку питання щодо подальшого руху справи про неплатоспроможність.

Поряд із цим КГС ВС зауважив, що процедура неплатоспроможності фізичної особи не є процедурою списання боргів, у ній необхідно дотримуватись балансу інтересів та враховувати правомірні очікування кредиторів. Втім, за змістом плану реструктуризації боргів боржник намагався використати процедуру неплатоспроможності для списання більшої частини своїх боргів без вжиття реальних заходів для їх реструктуризації та подальшого якнайповнішого погашення.

З огляду на викладене КГС ВС залишив судові рішення судів попередніх інстанцій без змін, скаргу фізичної особи – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.05.2025 у справі № 904/3275/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/127535991>.

Аналогічні висновки містяться у постановях КГС ВС:

від 30.04.2026 у справі № 916/5131/24 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136149360>;

від 31.03.2026 у справі № 922/5110/21 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/135960296>;

від 17.03.2026 у справі № 920/1398/21 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/135888626>;

від 10.02.2026 у справі № 906/545/25 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/134307960>;

від 17.06.2025 у справі № 903/521/24 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128626698>;

від 12.06.2025 у справі № 922/1259/24 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/128132982>;

від 04.12.2024 у справі № 920/1330/23 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123873528>;

від 19.06.2024 у справі № 904/6325/21 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/119896221>;

від 27.02.2024 у справі № 910/4014/22 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/117622029>;

від 31.01.2024 у справі № 11/2140/22 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/116855381>;

від 03.10.2023 у справі № 902/954/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114114466>;

від 24.08.2023 у справі № 916/1580/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113063859>.

2.3. Перевірка реальності позикових правовідносин як механізм запобігання зловживанню правами кредитора

Фізична особа, яка заявляє кредиторські вимоги до боржника у справі про неплатоспроможність на підставі договору позики та боргової розписки, повинна надати належні, допустимі та достатні докази реальності грошового зобов'язання. За наявності обґрунтованих сумнівів щодо дійсності заборгованості на такого кредитора покладається підвищений стандарт доказування. Самих лише договору позики та розписки може бути недостатньо, якщо необхідно підтвердити фінансову спроможність кредитора надати позику та джерела походження відповідних коштів.

При цьому презумпція правомірності правочину, встановлена ст. 204 ЦК України, не звільняє кредитора від обов'язку належного доказування своїх вимог.

Фізична особа звернулась до суду з касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, яку залишено без змін постановою апеляційного суду, про відмову у визнанні грошових вимог до боржника, які виникли на підставі договору безвідсоткової позики та розписки про отримання боржницею коштів.

Суди виходили з того, що заявник не довів належними доказами реальності надання позики, зважаючи на суму задекларованих доходів за десять років, а також з відсутності доказів наявності інших джерел доходів або фінансових можливостей для надання позики тощо.

ОЦІНКА СУДУ

Переглядаючи справу, КГС ВС зазначив, що під час розгляду заяв кредиторів у справах про неплатоспроможність суд зобов'язаний перевіряти не лише формальне існування документів, які підтверджують вимоги, а й реальність виникнення відповідного грошового зобов'язання.

Боргова розписка та договір позики, дійсно, підтверджують факт укладення договору та отримання коштів позичальником. Проте у процедурі неплатоспроможності визнання кредиторських вимог впливає на права інших кредиторів, а тому існує ризик створення фіктивної заборгованості між боржником і пов'язаною особою для впливу на перебіг процедури банкрутства.

КГС ВС підкреслив, що в разі виникнення мотивованих сумнівів щодо дійсності боргу кредитор – фізична особа повинен довести не лише наявність розписки, а й реальну можливість надати відповідну суму коштів. Для цього можуть вимагатися докази джерел походження коштів, відомості про доходи, фінансовий стан та інші документи, які підтверджують фактичне існування позикових правовідносин.

Підвищений стандарт доказування у справах про неплатоспроможність спрямований на недопущення визнання фіктивних кредиторських вимог. Тому суд має оцінювати не окремі документи ізольовано, а всю сукупність доказів, їх повноту, взаємозв'язок та достовірність.

Суд окремо звернув увагу, що презумпція правомірності правочину, передбачена ст. 204 ЦК України, не усуває обов'язку кредитора підтвердити обґрунтованість своїх вимог у процедурі неплатоспроможності. Суд не досліджує питання недійсності договору позики, однак має право оцінити реальність відповідного грошового зобов'язання через аналіз фінансової спроможності кредитора надати позику.

У цій справі суди встановили, що фізична особа не надала доказів походження коштів, а її офіційно задекларовані доходи за тривалий період були неспівмірними із заявленою сумою позики. За таких обставин вимоги кредитора не були належним чином підтверджені.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відмову у визнанні грошових вимог фізичної особи до боржниці та залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення — без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 01.03.2023 у справі № 902/221/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109897991>.

Аналогічні висновки містяться в постановках КГС ВС:

від 13.05.2025 у справі № 902/1253/22 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/127571217>;

від 01.07.2025 у справі № 910/13476/23 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/128775972>.

від 14.08.2025 у справі № 904/5467/23 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/129633121>.

3. Зловживання правом на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи

3.1. Ініціювання боржником процедури затвердження плану досудової санації за зміненим місцем його реєстрації після звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника

Ухвалене судом рішення про прийняття заяви боржника про затвердження плану досудової санації за іншим місцем його реєстрації вже після звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника та призначення її до розгляду в підготовчому засіданні не має юридичного значення і процесуальних наслідків, а отже, і не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора.

Кредитор звернувся до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство іншої юридичної особи.

Місцевий господарський суд відмовив у відкритті провадження, а апеляційний суд залишив це рішення без змін.

Суди попередніх інстанцій послались у рішеннях на обставини прийняття за участі ТОВ (кредитора) та схвалення ним плану досудової санації зі змінним строком виконання зобов'язання, а також затвердження цього плану ухвалою місцевого суду до відкриття провадження у справі про банкрутство в порядку ст. 5 КУзПБ, які свідчать про наявність неоднозначності щодо строку виконання зобов'язання у відносинах сторін. Тож між кредитором та боржником наявний спір про право (відстрочка на 12 місяців від дати затвердження плану санації боржника та зміна строків виконання зобов'язання товариства, зокрема і перед кредитором – ТОВ), що вказує на передчасність звернення ТОВ із заявою про відкриття провадження про банкрутство.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновком місцевого господарського суду про наявність підстав для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника за заявою кредитора, адже таке звернення є передчасним у зв'язку з наявним між кредитором та боржником спором про право.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС, зваживши встановлені судами попередніх інстанцій обставини, а саме ухвалення за іншим місцем реєстрації боржника Господарським судом Запорізької

області у справі за заявою боржника про затвердження плану санації до відкриття провадження у справі про банкрутство рішення про прийняття цієї заяви, тобто вже після звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у цій справі про банкрутство ТОВ та ухвалення судом про прийняття відповідної заяви у цій справі з призначенням її до розгляду в підготовчому засіданні, дійшов висновку про те, що ухвала Господарського суду Запорізької області про прийняття заяви боржника про затвердження плану санації до відкриття провадження у справі про банкрутство та введення мораторію на задоволення вимог кредиторів боржника не має юридичного значення для цієї справи. Таким чином, зазначена ухвала, можливість постановлення якої зумовлена, серед іншого, діями боржника зі зміни його місцезнаходження, не мала та могла мати юридичного значення і процесуальних наслідків для цієї справи, а тому не може бути підставою для відмови у відкритті провадження у цій справі про банкрутство ТОВ. Постановляючи оскаржувані рішення, суди попередніх інстанцій наведеного не врахували, про що слушно зазначив скажник у касаційній скарзі.

Крім того, обставини, встановлені ухвалою Господарського суду Запорізької області, а саме проведення загальних зборів учасників боржника, на яких схвалено план його санації до відкриття провадження у справі про банкрутство в порядку ст. 5 КУзПБ та включення до цього плану грошових вимог кредитора, також мали місце вже після звернення кредитора із заявою до Господарського суду Одеської області про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, прийняття цієї заяви до розгляду судом і визначеної дати підготовчого засідання у цій справі. Наведене дає підстави для висновку про те, що такі дії та відповідна поведінка боржника у цих справах на стадії вирішення в суді першої інстанції питання щодо відкриття провадження у справі про банкрутство боржника є суперечливою, непослідовною та недобросовісною.

У зв'язку з викладеним суд касаційної інстанції зазначив, що між боржником та кредитором відсутній спір про право щодо заявлених грошових вимог у розумінні положень ч. 6 ст. 39 КУзПБ, що виключає відмову у відкритті провадження у цій справі за наведеної підстави.

КГС ВС погодився з доводами скажника, касаційну скаргу задовольнив, а рішення обох судових інстанцій скасував, направивши справу до місцевого суду для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 09.09.2025 у справі № 916/3704/24 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/130409449>.

3.2. Визначення територіальної підсудності справи про банкрутство в разі скасування реєстрації незаконної зміни місцезнаходження боржника

ТОВ і боржник звернулись із касаційними скаргами на ухвалу місцевого суду про відкриття провадження у справі про банкрутство та постанову апеляційного суду про скасування згаданої ухвали та передачу справи за підсудністю до іншого суду.

Скасовуючи ухвалу місцевого суду апеляційний суд, зазначив, що згідно з відомостями з ЄДР місцезнаходження боржника на дату подання заяви про відкриття провадження у цій справі територіально відноситься до юрисдикції іншого господарського суду.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що в динаміці розвитку процесуальних правовідносин із часу звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство не має юридичного значення факт зміни місцезнаходження боржника, оскільки він не породжує правових наслідків у вигляді процесуальних дій чи рішень. Таким чином, словосполучення «справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності» слід розуміти так, що територіальна юрисдикція суду визначена згідно з відомостями про місцезнаходження, зазначеними у заяві про відкриття провадження у справі про банкрутство відповідно до даних ЄДР про місцезнаходження боржника на дату звернення із заявою до господарського суду. На підставі цих даних суд встановлює, чи належить наведена в заяві адреса місцезнаходження до територіальної юрисдикції певного суду.

Апеляційний суд правильно встановив, що на дату звернення ТОВ із заявою до місцевого суду про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника реєстраційні дії, зокрема, щодо зміни місцезнаходження товариства – боржника були визнані такими, що вчинені з порушенням Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», та скасовані згідно з наказом Міністерства юстиції України від 16.02.2026 № 380/5. Відповідно, на дату подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство місцезнаходження боржника залишилось старим. Зазначена адреса територіально відноситься до юрисдикції іншого господарського суду, а отже, КГС ВС погодився з висновком апеляційного суду про передачу справи за підсудністю до названого господарського суду за місцезнаходженням боржника.

З огляду на викладене КГС ВС постанову апеляційного суду залишив без змін, скарги ТОВ і боржника – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.05.2026 у справі № 911/427/26 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137111057>.

3.3. Недобросовісна зміна місцезнаходження боржника як підстава для розгляду першої за часом поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство

Зміна місцезнаходження боржника, яка призвела до подання до різних господарських судів за правилами територіальної підсудності декількох заяв про відкриття справи про банкрутство, є результатом недобросовісної процесуальної поведінки боржника. Господарський суд має розглядати заяву, яка була календарно першою подана до суду (безпосередньо або через пошту чи інші засоби зв'язку) за місцезнаходженням боржника, визначеним на підставі відомостей, зазначених в ЄДР, на день подання першої заяви.

ТОВ звернулось із касаційною скаргою до суду на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду, про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Апеляційний суд погодився з висновком місцевого господарського суду щодо відсутності підстав для відмови ТОВ у відкритті провадження у справі про банкрутство ПП, адже докази, надані заявником, свідчать про наявність ознак неплатоспроможності боржника, що є підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство згідно зі ст. 39 КУзПБ.

ОЦІНКА СУДУ

У справі, що розглядається, подання другої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ПП до суду зумовлено зміною боржником свого місцезнаходження після звернення первісного кредитора із заявою про відкриття провадження до господарського суду іншої області, тому дві заяви щодо одного і того самого боржника перебували у різних господарських судах. При цьому судами було встановлено прийняття іншим господарським судом до провадження заяви скаржника про відкриття провадження у справі про банкрутство ПП за критерієм місцезнаходження боржника на дату звернення із заявою.

СП КГС ВС зазначила, що територіальна юрисдикція справи про банкрутство юридичних осіб за критерієм місцезнаходження боржника у випадку звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичних осіб має визначатись на дату подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство за місцезнаходженням боржника відповідно до відомостей у ЄДР.

У випадку звернення ініціюючих кредиторів до різних господарських судів із заявами про відкриття провадження у справі про банкрутство має розглядатись заява, яка була календарно першою подана до суду (безпосередньо або через пошту чи інші засоби зв'язку) за місцезнаходженням боржника, визначеним на підставі відомостей, зазначених в ЄДР, на день подання першої заяви.

Зміна боржником зареєстрованого місцезнаходження після подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) не впливає на зміну територіальної підсудності.

У разі підтвердження правомірності відкриття однієї справи про банкрутство боржника інша справа про банкрутство того ж самого боржника закривається на підставі п. 3 ч. 1 ст. 90 КУзПБ (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), про що суд постановляє відповідну ухвалу.

КУзПБ не містить спеціальної норми щодо передачі за підсудністю справи про банкрутство, тому така передача здійснюється на підставі та в порядку, що встановлені ст. 31 ГПК України.

Поряд із цим якщо провадження у першій справі відкрито, то друга справа про банкрутство одного і того самого боржника підлягає закриттю, а не передачі за підсудністю.

Справа передається за підсудністю, якщо вона не належить до юрисдикції цього суду, за умови, що немає іншої відкритої справи про банкрутство цього ж боржника. В іншому випадку справа підлягає закриттю, оскільки у разі передачі такої справи в одному суді будуть існувати дві справи про банкрутство одного боржника, що неприпустимо з точки зору принципу концентрації та з огляду на те, що не існує процесуального механізму об'єднання двох справ про банкрутство одного й того самого боржника.

Якщо заява про визнання боржника банкрутом прийнята господарським судом за місцезнаходженням, визначеним відповідно до відомостей у ЄДР на дату подання заяви першою, та боржник змінив своє місцезнаходження і заява про визнання боржника банкрутом надійшла до господарського суду за новим місцезнаходженням, цей суд має повернути заяву без розгляду.

З огляду на наведене СП КГС ВС скаргу задовольнила, рішення попередніх судових інстанцій скасувала, заяву ТОВ про відкриття провадження у справі про банкрутство залишила без розгляду.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 26.04.2023 у справі № 904/2154/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111121955>.

3.4. Зловживання процесуальними правами шляхом штучної зміни територіальної підсудності у зв'язку з ініціюванням справи про банкрутство

Зміна боржником свого місцезнаходження, неодноразова зміна реєстрації юридичної особи протягом короткого періоду, а також ініціювання справи про банкрутство в іншому господарському суді можуть свідчити про зловживання процесуальними правами, якщо такі дії спрямовані на штучну зміну територіальної підсудності та складу суду, який розглядає спір. Така поведінка суперечить принципу добросовісного користування процесуальними правами та не може бути використана для впливу на визначення суду, який розглядає справу.

ТОВ звернулось із касаційною скаргою, в якій просило рішення обох судових інстанцій скасувати з огляду на порушення територіальної юрисдикції (підсудності) спору.

Предметом судового розгляду стали вимоги про визнання недійсними правочинів щодо послідовного відчуження права користування надрами, оформленого спеціальним дозволом. Кінцевим набувачем такого права була юридична особа, щодо якої під час розгляду спору було ініційовано справу про банкрутство.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку про відсутність підстав для передачі спору на розгляд у межах справи про банкрутство, оскільки встановлені обставини та процесуальна поведінка відповідача свідчили про спрямованість його дій на зміну територіальної підсудності спору та штучну зміну складу суду.

ОЦІНКА СУДУ

Переглядаючи справу, КГС ВС зауважив, що відповідно до ст. 7 КУзПБ у межах справи про банкрутство господарський суд розглядає всі майнові спори, стороною в яких є боржник, зокрема спори щодо його майна та спори про визнання недійсними

правочинів, укладених боржником. Принцип концентрації таких спорів спрямований на забезпечення їх взаємозв'язку з метою та завданнями процедур банкрутства.

Водночас КГС ВС наголосив на неприпустимості зловживання процесуальними правами та зазначив, що зміна боржником зареєстрованого місцезнаходження після подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство не впливає на територіальну підсудність відповідної справи.

Суд звернув увагу, що неприпустимим є таке зловживання процесуальними правами, як зміна боржником зареєстрованого місцезнаходження з метою визначення або зміни територіальної підсудності спору, який за формальними ознаками підлягає розгляду в межах справи про банкрутство.

Суди встановили, що товариство було створене незадовго до укладення спірного договору, після чого воно тричі змінювало своє місцезнаходження протягом незначного проміжку часу. Через місяць після останньої зміни місцезнаходження товариство ініціювало справу про власне банкрутство в іншому господарському суді. При цьому в підготовчому засіданні товариство не повідомило суд про існування заяви про відкриття справи про банкрутство.

Оцінивши зазначені обставини в сукупності, КГС ВС дійшов висновку, що такі дії були спрямовані на створення передумов для зміни складу суду, який розглядав спір. Суд визнав поведінку відповідача недобросовісною та погодився з висновками судів попередніх інстанцій про зловживання процесуальними правами з метою зміни територіальної підсудності спору та штучної зміни складу суду.

КГС ВС також зазначив, що сторони не можуть своїми процесуальними діями впливати на зміну складу суду, який розглядає справу, оскільки така поведінка суперечить положенням процесуального законодавства та гарантіям розгляду справи незалежним і безстороннім судом.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для передачі спору на розгляд у межах справи про банкрутство та залишив оскаржувані судові рішення без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 31.03.2026 у справі № 910/11526/24 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/136280578>.

3.5. Щодо правових наслідків у разі виникнення обґрунтованих сумнівів у добросовісному користуванні своїми правами кредитором та боржником, кінцеві бенефіціарні власники яких мають родинні зв'язки

Заперечення факту наявності родинних зв'язків правомірно розцінено апеляційними судом як поведінку, що спрямована на досягнення нелегітимної мети шляхом, зокрема, штучного перешкоджання банку в зверненні стягнення на заставлене майно боржника. До грошових вимог, щодо яких вичерпана можливість стягнення в примусовому порядку за судовим рішенням, не можуть бути застосовані судові процедури, передбачені КУзПБ для забезпечення примусового стягнення заборгованості, що позбавляє можливості визнання кредиторських вимог (за згаданим судовим рішенням) у справі про банкрутство.

ТОВ звернулось із касаційною скаргою на постанову апеляційного суду про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника.

Ухвалою місцевого господарського суду відкрито провадження у справі про банкрутство боржника, визнано конкурсні грошові вимоги кредитора до боржника у відповідній сумі.

Ухвалу мотивовано тим, що заявлені до визнання грошові вимоги кредитора є обґрунтованими, підтвердженими належними та допустимими доказами, між кредитором і боржником відсутній спір за заявленим боргом станом на дату проведення підготовчого засідання, заборгованість не погашена, законодавчих заборон щодо відкриття провадження у цій справі немає. При цьому місцевим господарським судом перевірено розрахунки інфляційних збитків і 3 % річних за відповідний період та встановлено їх відповідність положенням законодавства, дійсним обставинам справи.

Скасовуючи ухвалу, апеляційний суд послався на встановлення обставин щодо пропуску кредитором строку пред'явлення до виконання виконавчого документа за судовим рішенням у справі щодо стягнення на його користь з боржника відповідної заборгованості, що унеможливорює його подальше примусове виконання. При цьому апеляційний суд виходив з того, що обґрунтованість та арифметична правильність проведених кредитором розрахунків 3 % річних та інфляційних втрат тощо не спростовують доволі очевидних ознак недобросовісної мети використання процедури банкрутства, які кредитор і боржник не спростували, тоді як доводи банку щодо нелегітимної мети зазначених осіб у вигляді штучного перешкоджання у зверненні стягнення на заставне майно боржника у зв'язку з введенням господарським судом мораторію на задоволення вимог кредиторів підтверджуються матеріалами справи.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зауважив, що використання формального підходу під час розгляду заяви з кредиторськими вимогами та визнання кредиторських вимог, без надання правового аналізу поданій заяві з кредиторськими вимогами, підставам виникнення грошових вимог кредиторів до боржника, їх характеру, встановлення розміру та моменту виникнення цих грошових вимог, створює загрозу визнання судом у справі про банкрутство фіктивної кредиторської заборгованості до боржника і відкриття через таку заборгованість провадження у справі про банкрутство. Крім того, наведений підхід у справі про банкрутство порушує як права кредиторів, так і права боржника.

Відповідні сумніви у добросовісності кредитора і боржника виникли в апеляційного господарського суду не лише через факт наявності родинних зв'язків між їхніми кінцевими бенефіціарними власниками на момент подання заяви (перебування їх у шлюбі між собою), а й через заперечення цього факту представниками кредитора і боржника в судовому засіданні, попри наявні в матеріалах справи витяги з ЄДР, що відображають відповідну інформацію, а також зміни кінцевих бенефіціарних

власників кредитора і боржника вже під час розгляду цієї справи. Водночас апеляційним судом розцінено відповідну поведінку кредитора як таку, що спрямована на досягнення нелегітимної мети, зокрема, шляхом штучного перешкоджання банку в зверненні стягнення на заставне майно боржника внаслідок введення господарським судом мораторію на задоволення вимог кредиторів, передбаченого КУзПБ.

Крім того, КГС ВС зазначив, що апеляційний суд, дослідивши обставини щодо обґрунтованості заявлених кредитором грошових вимог до боржника, врахував обґрунтованість й арифметичну правильність проведених кредитором розрахунків 3 % річних та інфляційних втрат, надання ним виписок за рахунками, однак з'ясував, що основне зобов'язання з оплати боржником товару за договором виникло в 2015 році, судові рішення у справі про стягнення з боржника на користь кредитора заборгованості за договором ухвалено 29.07.2016 (набрало законної сили 16.08.2016), але із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника кредитор звернувся лише в лютому 2023 року, тобто зі спливом семи років після вирішення спору в судовому порядку та закінчення встановленого ч. 1 ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження» строку для пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. Пропуск строку пред'явлення до виконання виконавчого документа за рішенням суду унеможливорює як подальше виконання такого рішення органами державної виконавчої служби, так і визнання його вимог у справі про банкрутство, що є особливою процесуальною формою колективного задоволення вимог кредиторів до боржника та виступає за своєю правовою природою особливою процедурою виконавчого провадження, яке здійснюється судом щодо неплатоспроможної особи.

Однак щодо суті висновку апеляційного суду КГС ВС зауважив, що погашення заборгованості у зв'язку із затвердженням плану реструктуризації боргів боржника чи визнанням боржника банкрутом і введенням процедури погашення боргів боржника не вважається за своєю суттю добровільним виконанням боржником своїх зобов'язань, а є погашенням заборгованості внаслідок введення зазначених судових процедур у справі про банкрутство. Водночас можливість примусового стягнення кредитором заборгованості, щодо стягнення якої ухвалено судові рішення, вичерпується після закінчення строку пред'явлення до виконання виконавчого документа на виконання зазначеного рішення, якщо такий строк не було поновлено в установленому законом порядку. У такому випадку до відповідних грошових вимог (щодо яких вичерпана можливість стягнення в примусовому порядку за судовим рішенням) не можуть бути застосовані судові процедури, передбачені КУзПБ для забезпечення примусового стягнення заборгованості, що позбавляє можливості визнання кредиторських вимог (за згаданим судовим рішенням) у справі про банкрутство.

Ураховуючи викладене, КГС ВС погодився з висновком апеляційного суду про неможливість визнання грошових вимог кредитора до боржника у справі про банкрутство, які виникли на підставі договору (в тому числі 3 % річних та інфляційних втрат, нарахованих на відповідну заборгованість), у зв'язку з тим, що можливість примусового стягнення кредитором заборгованості вичерпана після закінчення встановленого ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження» строку пред'явлення до виконання наказу у справі про стягнення з боржника на користь кредитора заборгованості за договором, а обставин поновлення зазначеного строку та відкриття виконавчого провадження кредитор не довів.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційного господарського суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.08.2024 у справі № 916/735/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/121240242>.

3.6. Ініціювання відкриття провадження у справі про банкрутство на підставі боргу, щодо вимог за яким спливла позовна давність

Суб'єктивне право кредитора за вимогами до боржника за кредитним договором, щодо яких існує судове рішення про відмову в їх задоволенні з підстав спливу позовної давності, позбавлене здатності до його примусової реалізації з виконанням відповідного зобов'язання проти волі зобов'язаної особи (боржника), і кредитор втратив можливість у судовому порядку, зокрема і у судових процедурах, що застосовуються у межах справи про банкрутство, примусити боржника до виконання відповідного обов'язку.

ТОВ звернулось із касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду, про відмову кредитору у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника.

Судові рішення мотивовано відсутністю підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство через існування між сторонами спору про право вимоги щодо заявленої кредитором заборгованості, оскільки до складу грошових вимог включено суму заборгованості за кредитним договором, у вимогах про стягнення якої рішенням суду відмовлено з підстав спливу позовної давності, а кредитором порушено питання про визнання поважними причин пропуску позовної давності, що в сукупності є спробою переглянути відповідне судове рішення, яке не оскаржувалось та набрало законної сили. Водночас належність підприємства – боржника до підприємств оборонно-промислового комплексу не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника, оскільки відповідні законодавчі заборони поширюються лише на господарські товариства в оборонно-промислового комплексу, до яких підприємство боржника не належить.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що суб'єктивне право кредитора за вимогами до боржника за кредитним договором, щодо яких існує судове рішення про відмову в їх задоволенні з підстав спливу позовної давності, позбавлене здатності до його примусової реалізації з виконанням відповідного зобов'язання проти волі зобов'язаної особи

(боржника) і кредитор втратив можливість у судовому порядку, зокрема і у судових процедурах, що застосовуються у межах справи про банкрутство, примусити боржника до виконання відповідного обов'язку.

При цьому той факт, що причини пропуску позовної давності за зазначеними вимогами, про поважність яких заявив кредитор у цій справі, однак про які не було заявлено первісним кредитором та стороною у справі – позивачем (Публічним акціонерним товариством «Діамант»), не були предметом дослідження та оцінки у справі, не змінює наведеного висновку.

Суд виходить з того, що кредитор як правонаступник – кінцевий набувач прав первісного кредитора за відповідним договором несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням названою стороною процесуальних дій у справі про стягнення за кредитним договором за правилом ч. 4 ст. 13 ГПК України, оскільки для кредитора як кінцевого набувача прав за кредитним договором всі дії, вчинені в судовому процесі щодо стягнення заборгованості за цим договором, обов'язкові так само, як вони були обов'язкові для особи, яку правонаступник замінив (ст. 52 ГПК України). Такий підхід узгоджується також з положеннями п. 2 ч. 1 ст. 175 та п. 3 ч. 1 ст. 231 ГПК України, за якими судові рішення, що набрали законної сили, між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав виключає повторний розгляд відповідного спору зі здійсненням провадження у справі.

Ураховуючи викладене та обставини відмови рішенням господарського суду у задоволенні позовних вимог ПАТ до боржника за кредитним договором з підстав впливу позовної давності та подальшого набуття кредитором цього права вимоги до боржника, КГС ВС погодився із висновками судів про відсутність підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство боржника за заявою кредитора, що ґрунтується на кредиторських вимогах, щодо яких існує рішення про відмову в їх задоволенні з підстав впливу позовної давності.

При цьому КГС ВС визнав, що, вирішуючи питання процесуальних наслідків подання ініціюючим кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, яка хоча і містить у собі належні докази права вимоги, однак ґрунтується на існуванні суб'єктивного права вимоги щодо грошових зобов'язань, що не підлягає захисту в судовому порядку, суди попередніх інстанцій обґрунтовано послалися на норму ч. 6 ст. 39 КУзПБ (відмова у відкритті провадження у справі про банкрутство, якщо вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження), яка з урахуванням концепції недостатньої якості закону є найбільш близькою за предметом регулювання до сфери спірних правовідносин.

За результатами касаційного перегляду КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 31.01.2023 у справі № 922/5226/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109072154>

Аналогічні висновки містяться в постанові КГС ВС від 19.05.2026 у справі № 927/940/25 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137027658>.

3.7. Відмова у відкритті провадження у справі про банкрутство в разі непідтвердження вимог ініціюючого кредитора

У разі необґрунтованості / непідтвердження вимог ініціюючого кредитора господарський суд має відмовити у відкритті провадження у справі про банкрутство з посиланням на норму ч. 6 ст. 39 КУзПБ, яка з урахуванням концепції недостатньої якості закону є найбільш близькою за предметом регулювання до сфери спірних правовідносин.

ПАТ звернулось із касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду, про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство ТОВ.

Судові рішення обґрунтовані тим, що право заявника, на підставі якого він звернувся до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, є спірним, що відповідно до ч. 5 ст. 39 КУзПБ слугує підставою для відмови у відкритті провадження у справі. Суди встановили факт передачі вимог за зобов'язаннями боржника за договором банківської гарантії іншій особі на підставі договору цесії, причому ці обставини не були предметом дослідження у зазначеній справі.

ОЦІНКА ДОКАЗІВ

Предметом касаційного дослідження стала перевірка правомірності відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника за наявності, на думку скаржника, факту безспірності (підтвердження судовим рішенням) грошових вимог ініціюючого кредитора.

СП КГС ВС зазначила, що з огляду на важливі правові наслідки відкриття провадження у справі про банкрутство на господарський суд покладається обов'язок перевірки обґрунтованості вимог ініціюючого кредитора та з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство, що має здійснюватися судом незалежно від погодження боржником із заявленими вимогами чи, навпаки, пасивної процесуальної поведінки боржника у вигляді неподання ним відзиву на заяву про відкриття відповідного провадження.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний господарський суд, дійшов висновку про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство ТОВ, оскільки право ПАТ, на підставі якого воно звернулося до суду, є спірним (за договором цесії заявником передані всі права, в тому числі й право на забезпечення виконання зобов'язання за договором банківської гарантії).

При цьому обставина наявності чинного судового рішення, ухваленого в результаті вирішення спору щодо стягнення грошового зобов'язання, на підставі якого заявлено вимоги ініціюючого кредитора до боржника, свідчить, як правило, про відсутність між названими особами спору про право щодо такого зобов'язання.

Однак для господарського суду, який вирішує в підготовчому засіданні питання щодо відкриття провадження у справі про банкрутство, встановлені факти у зазначеному рішенні не є обов'язковими до врахування виключно за наявності таких обставин, що мають значення для підтвердження / спростування заявлених у цій справі грошових зобов'язань боржника і не були враховані у судовому рішенні,

ухваленому за результатом розгляду спору щодо цих зобов'язань у позовному провадженні.

Норми ч. 6 ст. 39 КУзПБ, як і інші положення цього Кодексу, не містять окремого визначення такої підстави для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство, як необґрунтованість вимог ініціюючого кредитора, однак протилежний підхід, тобто відкриття провадження за цих умов, матиме наслідком порушення прав та інтересів боржника, інших його кредиторів та в цілому суперечитиме спрямованості законодавства у сфері неплатоспроможності.

У випадку необґрунтованості / непідтвердження вимог ініціюючого кредитора господарський суд має відмовити у відкритті провадження у справі про банкрутство з посиланням на норму ч. 6 ст. 39 КУзПБ, яка з урахуванням концепції недостатньої якості закону є найбільш близькою за предметом регулювання до сфери спірних правовідносин.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 22.09.2021 у справі № 911/2043/20 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/100456027>.

3.8. Створення штучного спору для перешкоджання відкриттю провадження у справі про банкрутство

Створення спору заради спору, спрямованого на ухилення від відкриття провадження у справі про банкрутство, свідчить про зловживання боржником своїми правами.

Подання боржником позовів після звернення ініціюючого кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство в сукупності з наявними у матеріалах справи доказами часткової оплати заборгованості та підписання між сторонами акта звірки взаєморозрахунків без застережень свідчить про зловживання боржником своїми правами.

ТОВ звернулось із касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду, про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника – ТОВ, визнання грошових вимог ініціюючого кредитора на відповідну суму, введення мораторію на задоволення вимог кредиторів тощо.

Судові рішення мотивовано відсутністю підстав, передбачених ст. 39 КУзПБ, для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство, в той час як доказами, наданими кредитором (видатковими накладними, актами приймання-передачі, актами звірки взаєморозрахунків, платіжними інструкціями про часткову оплату), підтверджено наявність у боржника боргу на заявлену суму. На підтвердження ознак неплатоспроможності боржника суди звернули увагу на існування численних відкритих виконавчих проваджень, де боржником виступає ТОВ, відомості про які містяться в Автоматизованій системі виконавчого провадження. Суди також відхилили твердження боржника про існування спору про право, які впливають із цих правочинів, зазначивши, що про наявність спору про право можуть свідчити заперечення боржника щодо вимог заявника у вигляді позову, предметом якого є оспорення боржником обставин, на яких ґрунтуються вимоги кредитора, і який

подано до суду до подання заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій в оскаржуваних рішеннях про наявність підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство – ТОВ.

Щодо тверджень боржника про існуванні між сторонами спору про право з посиланням на існування відкритих позовних проваджень КГС ВС зазначив таке.

У цій справі боржник як на підставу своєї позиції щодо наявності між сторонами спору про право посилається на існування відкритих проваджень у господарських спорах: про стягнення безпідставно набутих коштів, сплачених відповідно до недійсного договору, та про визнання недійсним договору поставки, видаткової накладної, акта приймання-передачі нафти сирової, акта звірки взаємних розрахунків за договором.

КГС ВС зауважив, що суди попередніх інстанцій, здійснивши аналіз судових справ щодо наявності ознак спору про право, обґрунтовано відхилили такі доводи боржника, зазначивши, що у спірному випадку обидва позови заявлено боржником після звернення ініціюючого кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, що вказує на створення спору заради спору.

На думку КГС ВС, подання боржником зазначених позовів після звернення ініціюючого кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство в сукупності із наявними у матеріалах справи доказами часткової оплати заборгованості та підписання між сторонами акта звірки взаєморозрахунків без застережень свідчить про зловживання боржником своїми правами.

Отже, КГС ВС дійшов висновку про те, що аргументи скаржника про наявність спору про право спростовуються обставинами справи та усталеними висновками ВС, тому скаргу залишив без задоволення, а судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 23.04.2025 у справі № 921/476/24 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/126866806>.

3.9. Формальне подання позовів та застосування санкцій до кінцевого бенефіціарного власника не перешкоджають відкриттю провадження у справі про банкрутство

Сам лише факт існування ініційованих боржником судових спорів про визнання припиненими зобов'язань за кредитним договором та визнання його недійсним, за обставин визнання ним цієї кредитної заборгованості в межах відкритої процедури превентивної реструктуризації, не є достатньою підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника за заявою банку, оскільки він не свідчить про наявність між сторонами сутнісного спору про право в розумінні положень ч. 6 ст. 39 КУзПБ. Крім того, наявність в особи, щодо якої застосовано санкції, статусу кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи – боржника не є достатньою підставою для висновку про неприпустимість відкриття провадження у справі про банкрутство такої юридичної особи.

АТ звернулося до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ у зв'язку з невиконанням боржником зобов'язань за консорціумним кредитним договором.

Місцевий господарський суд відкрив провадження у справі, визнав грошові вимоги банку, ввів процедуру розпорядження майном боржника та залишив без розгляду заяви інших кредиторів. Апеляційний суд погодився із цим рішенням. Суди також відхилили заперечення боржника щодо неможливості відкриття провадження у зв'язку з процедурою превентивної реструктуризації, оскільки строк дії заходів захисту боржника закінчився.

ОЦІНКА СУДУ

Переглядаючи справу, КГС ВС зазначив, що однією з обов'язкових умов відкриття провадження у справі про банкрутство є відсутність спору про право щодо вимог ініціюючого кредитора. Боржник посилався на наявність такого спору, оскільки ним були подані позови про визнання кредитного договору недійсним та про визнання припиненими зобов'язань за ним.

КГС ВС звернув увагу, що обидва позови ґрунтувалися переважно на однакових підставах, але містили взаємосуперечливі за своїм юридичним змістом і наслідками вимоги. За таких обставин саме лише звернення боржника з відповідними позовами не свідчить про дійсну наявність між сторонами сутнісного спору щодо грошових вимог АТ, зокрема щодо їх розміру чи структури, у розумінні ч. 6 ст. 39 КУзПБ. Крім того, визнання боржником заборгованості перед банком в межах ініційованої ним процедури превентивної реструктуризації та його подальша процесуальна поведінка свідчать про те, що метою таких дій було створення штучних передумов для продовження дії заходів захисту боржника у вигляді заборони ініціювання провадження у справі про банкрутство. Водночас дія зазначених заходів припинилася автоматично за законом, а тому будь-яких обмежень щодо відкриття провадження не було.

Суд касаційної інстанції відхилив доводи боржника про те, що застосування санкцій до його кінцевого бенефіціарного власника унеможливорює відкриття провадження у справі про банкрутство. Він зазначив, що сама лише наявність в особи, щодо якої застосовано санкції у вигляді блокування активів та/або зупинення виконання економічних і фінансових зобов'язань, статусу кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи – боржника не є достатньою підставою для висновку про неприпустимість відкриття провадження у справі про банкрутство такої юридичної особи. При цьому санкції, застосовані персонально до фізичної особи, не поширюються на боржника, якщо щодо нього безпосередньо такі санкції не застосовані. Також немає підстав вважати, що процедуру банкрутства ініційовано з неправомірною метою, зокрема для обходу санкцій, виведення активів з-під їх дії чи іншого порушення публічного порядку.

З огляду на наведене КГС ВС залишив касаційні без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 25.06.2026 у справі № 910/11182/25 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137850351>.

3.10. Звернення пов'язаного кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство як зловживання процесуальними правами

Звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи, пов'язаної з ним спільним кінцевим бенефіціарним власником, без мети ефективного захисту порушених прав, що підтверджується сукупністю обставин справи (зокрема погашенням боржником значно більших за розміром вимог інших кредиторів при збереженні заборгованості перед пов'язаним кредитором), є зловживанням процесуальними правами та підставою для залишення такої заяви без розгляду відповідно до ч. 3 ст. 43 ГПК України.

ПрАТ звернулось із касаційною скаргою на постанову апеляційного суду у справі за заявами скаржника, ФОП, фізичних осіб до ПАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ.

За наслідком нового розгляду заяви ПрАТ ухвалою господарського суду, зокрема, відкрито провадження у справі про банкрутство ПАТ; визнано грошові вимоги ПрАТ у відповідному розмірі; введено мораторій на задоволення вимог кредиторів боржника та процедуру розпорядження майном боржника; призначено розпорядником майна боржника арбітражного керуючого; залишено без розгляду заяву ФОП, фізичних осіб про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ тощо.

Місцевий суд вважав, що на момент укладення договору відступлення права вимоги (цесії) грошових зобов'язань фізична особа не здійснювала вирішального впливу на діяльність ПАТ, а отже, не була його кінцевим бенефіціарним власником, тому відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ за заявою ПрАТ не суперечить приписам ч. 1 ст. 4 КУзПБ.

Апеляційний господарський суд прийняв постанову, якою скасував ухвалу місцевого суду; відмовив у задоволенні заяви ПрАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ; справу направив до господарського суду на стадію підготовчого засідання для розгляду наступної поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ у порядку черговості.

Суд апеляційної інстанції наголосив про наявність спору про право з огляду на те, що договір позики, який став підставою для відкриття провадження у справі про банкрутства, укладено із заінтересованою особою. До того ж суд звернув увагу на незрозумілу поведінку боржника, оскільки він погасив борг перед фізичними особами, натомість не погасив борг перед ПрАТ, що також вказувало на наявність спору про право, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

ОЦІНКА СУДУ

Конструкція ч. 6 ст. 39 КУзПБ сформульована так, що підставою для відмови у відкритті справи про банкрутство є те, що саме заявлені вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

КГС ВС зауважив, що судами обох інстанцій встановлено наявність невиконаних грошових зобов'язань боржника перед ПрАТ, що підтверджено наявними

у матеріалах справи доказами, та відсутність розбіжностей (суперечностей) між сторонами цих правовідносин з приводу їх прав та обов'язків з неможливістю їх здійснення без усунення перешкод в судовому порядку, а тому помилковими є висновки суду апеляційної інстанції про необхідність відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» на тій підставі, що заявлені вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

Водночас КГС ВС дійшов висновку, що заява ПрАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство підлягає залишенню без розгляду з огляду на таке.

Судами встановлено, що керівниками трьох юридичних осіб (первісного кредитора, нового кредитора та боржника) були близькі родичі (батько та син).

Заява про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника від ПрАТ підписана головою правління – фізичною особою. До заяви кредитор додав витяги з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України. Дослідивши їх, суд апеляційної інстанції встановив, що кінцевим бенефіціарним власником кредитора і боржника є згадана фізична особа.

КГС ВС наголосив, що положення КУЗПБ не містять обмеження права кредитора на звернення до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у зв'язку з його корпоративними (бенефіціарними) зв'язками з боржником. Однак встановлені у справі обставини та сукупність процесуальних дій учасників судового провадження показали, що ПрАТ, звертаючись до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ, не керувалося метою ефективного захисту власних порушених прав і законних інтересів.

Учасники цивільного обороту доволі часто намагаються використовувати правомірний цивільно-правовий інструментарій з неправомірною метою, не для забезпечення визначеності у приватних відносинах, захисту прав та інтересів. Проте суд не є місцем «безцеремонної процесуальної гри».

КГС ВС зазначив, що суд апеляційної інстанції, встановивши такі обставини, помилково їх витлумачив як свідчення наявності спору про право, коли фактично дії ініціюючого кредитора щодо подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство свідчили про зловживання правом. Суди у цій справі мали *ex officio* правильно кваліфікувати вимоги ПрАТ та визнати подання такої заяви зловживанням правом, застосувавши відповідні наслідки – залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ без розгляду відповідно до ч. 3 ст. 43 ГПК України.

Водночас КГС ВС не погодився з тим, що пов'язаність ініціюючого кредитора та боржника спільним кінцевим бенефіціарним власником є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство, оскільки сам по собі факт пов'язаності ініціюючого кредитора та боржника не спростовує невиконаного грошового зобов'язання та необхідності врегулювання цього питання в установленому законом порядку. У разі відсутності належного виконання господарського грошового зобов'язання кредитор має змогу окрім звернення до суду

з позовом до боржника скористатися можливістю застосування щодо такого боржника процедур, передбачених КУзПБ, для задоволення своїх кредиторських вимог у тому випадку, коли відсутній спір про право, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

З огляду на викладене КГС ВС скасував рішення судів попередніх інстанцій та ухвалив нове рішення про залишення заяви ПрАТ про відкриття провадження у справі про банкрутство ПАТ «Проскурів» без розгляду на підставі ч. 3 ст. 43 ГПК України.

КГС ВС зауважив, що залишення заяви ПрАТ без розгляду не позбавляє права такого кредитора на задоволення грошових вимог до боржника, зокрема, в позовному провадженні чи шляхом звернення з кредиторськими вимогами у загальному порядку у відкритій справі про банкрутство, чи у позасудовому порядку шляхом добровільного виконання боржником грошового зобов'язання.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.06.2025 у справі № 924/232/22 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/128132898>.

3.11. Використання процедури банкрутства для обходу санкцій щодо осіб, пов'язаних з державою-агресором

Приватноправовий інструментарій банкрутства не може використовуватися для створення передумов виведення активів з-під санкцій та/або їх обходу. Якщо особи, щодо яких застосовано або вирішується питання про застосування санкцій, ініціюють провадження у справі про банкрутство з метою уникнення санкцій, така ініціатива не підлягає судовому захисту. Положення щодо мораторію на виконання зобов'язань перед особами, пов'язаними з державою-агресором, у співвідношенні з правилами визнання грошових вимог у справі про банкрутство унеможлиблює визнання вимог кредиторів, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з державою-агресором.

ТОВ звернулося із касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду, про закриття провадження у справі про банкрутство боржника – ВП ТОВ «Калушський трубний завод».

Суди дійшли висновку, що провадження підлягає закриттю з огляду на таке: боржник є пов'язаним з державою-агресором та до нього підлягають застосуванню норми пп. 2 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської федерації» (далі – постанова № 187), яка обмежує боржника у відчуженні, передачі в заставу, вчиненні будь-яких інших дій, які мають чи можуть мати наслідком відчуження нерухомого майна, цінних паперів, прав участі в юридичній особі (акцій, паїв, часток у статутному капіталі або інших об'єктів цивільних прав, що засвідчують участь в юридичній особі), прав вимоги до боржника у справах про банкрутство (неплатоспроможність), транспортних засобів, повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання. Отже, правочини, укладені ініціюючими кредиторами з боржником після набуття

чинності постановою № 187, та подана заява про відкриття провадження у справі про банкрутство є нікчемними згідно із законом, тобто визнаються такими, що не створюють юридичних наслідків.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду у цій справі стало питання дотримання судами попередніх інстанцій норм матеріального та процесуального права під час розгляду клопотання Мін'юсту України про закриття провадження у справі про банкрутство ТОВ.

КГС ВС зазначив, що одним із нових аспектів публічного порядку в Україні є санкційне регулювання, яке з'явилося із прийняттям Закону України «Про санкції» внаслідок збройної агресії РФ щодо України. Цим Законом встановлена можливість застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави.

Зі змісту ч. 3 ст. 5 згаданого Закону вбачається, що РНБО приймаються рішення щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій щодо окремих іноземних юридичних осіб, певних фізичних осіб і такі рішення вводяться в дію відповідними указами Президента України.

Санкції не є видом покарання чи відповідальності, а як економічні обмежувальні заходи становлять лише тимчасові обмеження, що стосуються здебільшого втручання у право власності та мають превентивний характер.

Постановою № 187 встановлено мораторій, дія якого передбачає заборону на вчинення конкретно визначеного переліку дій між учасниками правовідносин, визначає певний правовий режим для цих правовідносин і впливає на перебіг грошових та інших зобов'язань, але водночас не припиняє їх. З моменту запровадження цього мораторію суб'єктивне право осіб-кредиторів (стягувачів), перелік яких наведений в постанові № 187, зазнає обмежень у можливості реалізувати ними право вимоги до зобов'язаної сторони, у тому числі шляхом звернення за судовим захистом. Також мораторій хоча і не припиняє суб'єктивне право, однак на строк дії мораторію таке право не може реалізуватися шляхом виконання.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що попри наявність у ініціюючих кредиторів формальних підстав для звернення до суду із заявою про банкрутство ТОВ, вчинення відповідними фізичними особами недобросовісних дій з метою уникнення санкцій та обмежень, встановлених постановою № 187 та Законом України «Про санкції», унеможливорює визнання грошових вимог цих суб'єктів до боржника у справі про банкрутство за правилами національного законодавства – КУЗПБ.

Суд касаційної інстанції звернув увагу на те, що приватноправовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту

з метою створення передумов для виведення активів з-під санкцій та/або їх обходу. Якщо особи, щодо яких вже застосовано або ж вирішується питання про застосування санкцій, ініціюють, зокрема, провадження у справі про банкрутство з метою створення передумов для виведення активів з-під санкцій та/або їх обходу, то відбувається використання провадження у справі про банкрутство не для захисту прав та інтересів сторін арбітражного спору і судові рішення стосується відповідного державного органу, покликаного захищати інтереси держави у відповідних відносинах.

КГС ВС виснував, що положення постанови № 187 у співвідношенні з нормами КУзПБ щодо правил і наслідків звернення та визнання грошових вимог кредитора до боржника у справі про банкрутство виключають можливість визнання за цим Кодексом грошових вимог тих кредиторів, які є особами, пов'язаними із державою-агресором прямо чи опосередковано внаслідок умисно вчинених дій.

За результатами розгляду касаційної скарги КГС ВС залишив скарги без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.06.2025 у справі № 909/130/24 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/128485152>.

4. Зловживання процесуальними правами під час розгляду справи про банкрутство юридичних осіб учасниками цієї процедури

4.1. Створення фіктивної заборгованості для впливу на процедуру банкрутства

Наявність ознак обопільної недобросовісної поведінки певного кредитора та боржника щодо створення фіктивної (неіснуючої, штучної) заборгованості за борговою розпискою задля збільшення кількості голосів цього кредитора на зборах кредиторів та можливості впливу на саму процедуру банкрутства, зокрема й у питанні формування та реалізації ліквідаційної маси боржника, що, зрештою, впливатиме на обсяг задоволених вимог.

Кредитор – ТОВ подало касаційну скаргу на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду в частині рішення про задоволення грошових вимог кредитора – фізичної особи до боржника – фермерського господарства.

Суд першої інстанції дійшов висновку (з яким погодився апеляційний суд), що вимоги кредитора є обґрунтованими та документально підтвердженими, в тому числі щодо джерел походження коштів кредитора, які були запозичені ним фізичній особі за договором позики, за виконання зобов'язання за яким щодо повернення запозичених у кредитора коштів, що не були виконані позичальником, поручився боржник.

ОЦІНКА СУДУ

На розгляд КГС ВС постало питання щодо заявлених кредитором до боржника грошових вимог.

Оспорювані грошові вимоги заявник заперечує заінтересованістю кредитора щодо боржника, стверджуючи про родинні зв'язки учасників правовідносин, у яких

виникли оспорювані грошові вимоги. Для унеможливлення визнання господарським судом штучної (фіктивної, неіснуючої) кредиторської заборгованості, яка підтверджується борговою розпискою, на кредитора – фізичну особу як заявника грошових вимог покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування у разі виникнення вмотивованих сумнівів сторін у справі про банкрутство юридичної особи щодо обґрунтованості вимог такого кредитора. Тож у разі вмотивованих сумнівів щодо реальності (дійсності) такої заборгованості обґрунтування грошових вимог до боржника самим лише договором позики та/або борговою розпискою у справі про банкрутство може бути недостатнім.

Необхідним у такому випадку має бути також документальне підтвердження джерел походження коштів, наданих фізичною особою в позику, факту та напрямків використання цих коштів позичальником, подання інших додаткових доказів наявності між кредитором (позикодавцем) та боржником (позичальником) зобов'язальних правовідносин за відповідним договором позики.

Тобто, не досліджуючи дійсності відповідного правочину, що виходить за межі предмета розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника, господарський суд у справі про банкрутство юридичної особи під час вирішення питання про належне документальне підтвердження кредиторських вимог за договором позики може надати правову оцінку реальності (дійсності) таких зобов'язань на підставі інших доказів, що підтверджують / спростовують фінансову спроможність цього кредитора щодо надання відповідної позики, щодо призначення, за яким були використані запозичені кошти.

Дослідивши обставини та докази щодо джерела походження у кредитора коштів, які він позичив фізичній особі, за виконання зобов'язань якою поручився боржник, суди попередніх інстанцій не встановили обставин надання боргової розписки на підтвердження реально отриманих кредитором від фізичної особи за укладеним між ним договором поворотної безвідсоткової фінансової допомоги коштів, що були передані за договором позики позичальнику, а також не дослідили та не надали оцінки ні доказам, ні обставинам щодо напрямків витрачання цих коштів позичальником, ні причинам неповернення запозичених ним у кредитора коштів. При цьому, враховуючи однакові прізвища і кредитора, і позичальника, і фізичної особи у назві фермерського господарства, а також збіги по батькові останніх з іменем кредитора, суди не надали оцінки заявленим скаржником аргументам щодо родинних зв'язків названих осіб між собою. Крім того, на підставі ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону.

КГС ВС зазначив, що положення КУзПБ не містять обмеження права кредитора на звернення до суду із заявою з грошовими вимогами у зв'язку з його родинними, корпоративними (бенефіціарними) зв'язками з боржником, аналогічними зв'язками з керівником та/або бенефіціарними власниками боржника тощо. У будь-якого із конкурсних кредиторів не має більшого обсягу прав у процедурі банкрутства

порівняно з правами інших таких кредиторів. Однак у зв'язку з аргументами скаржника щодо родинних зв'язків між учасниками правовідносин, за яких кредитор заявив грошові вимоги у цій справі, а також з огляду на наведені положення закону щодо складу учасників фермерського господарства та визначення заінтересованих осіб у справі про банкрутство заслуговує уваги поведінка і самого боржника, який визнавав заборгованість перед кредитором за договорами позики та поруки і не висловлював заперечень проти цих вимог.

Суди попередніх інстанцій мали б *ex officio* правильно кваліфікувати вимоги кредитора, надавши оцінку доказам та обставинам з урахуванням стверджуваних скаржником аргументів щодо: родинних зв'язків між учасниками правовідносин, на підставі яких кредитор заявив грошові вимоги до боржника; сумнівів у реальності виникнення зобов'язань за такими правовідносинами; напрямків використання позичальником, який також є одним із засновників та кінцевих бенефіціарних власників фермерського господарства боржника, запозичених у кредитора коштів, за повернення яких поручився боржник; причин неповернення позичальником кредитору запозичених коштів; реального отримання кредитором від фізичної особи за укладеним між ним договором поворотної безвідсоткової фінансової допомоги коштів для передачі за договором позики позичальнику. Однак вони не дотримали цього.

Тож КГС ВС погодився з доводами касаційної скарги і задовольнив її частково, рішення обох судових інстанцій скасував, справу передав на новий розгляд до місцевого суду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 24.06.2025 у справі № 903/135/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/128775904>;

4.2. Зловживання процесуальними правами у разі штучного створення кредиторської заборгованості у справі про банкрутство, яка підтверджена судовим рішенням

Якщо існують обґрунтовані та доказово підтверджені підстави вважати, що кредитор і боржник могли шляхом зловживання процесуальними правами штучно створити заборгованість, підтверджену судовим рішенням, для впливу на процедуру банкрутства, то така заборгованість може потребувати додаткової перевірки із застосуванням підвищеного стандарту доказування. Водночас сам факт існування судового рішення про стягнення заборгованості не є достатнім для застосування такого підходу без наявності конкретних обґрунтованих та доказово підтверджених обставин. Питання про необхідність додаткової перевірки безспірних кредиторських вимог має вирішуватися з урахуванням конкретних обставин відповідної справи.

ДП (боржник) звернулося із касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду, про визнання грошових вимог трьох кредиторів (ТОВ) до боржника на відповідну суму.

Судові рішення мотивовані необхідністю визнання вимог кредиторів, які є обґрунтованими та підтвердженими.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що під час розгляду заяв кредиторів з грошовими вимогами до боржника господарський суд має перевіряти правову природу заявлених вимог, надавати правову оцінку доказам, поданим на їх підтвердження, та аргументам, запереченням боржника, розпорядника майна й інших учасників справи, а також встановлювати наявність підстав для визнання або відхилення таких вимог. Водночас КГС ВС врахував сталу правову позицію, відповідно до якої у разі виникнення мотивованих сумнівів щодо обґрунтованості кредиторських вимог на заявника таких вимог покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування задля забезпечення перевірки господарським судом підстав виникнення грошових вимог, їх характеру, розміру та моменту виникнення.

Суд касаційної інстанції наголосив, що заборгованість боржника перед кредитором, яка підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили, може ставитися під сумнів господарським судом під час розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами лише у виняткових випадках. Саме у таких випадках виникає необхідність у додатковому доведенні кредитором обґрунтованості своїх безспірних вимог первинними документами з урахуванням підвищеного стандарту доказування.

До таких виняткових випадків ВС, зокрема, відніс ситуацію, коли певний кредитор, вимоги якого є безспірними, та боржник, зловживаючи процесуальними правами, ініціювали розгляд відповідного судового спору задля штучного створення підтвердженої судовим рішенням заборгованості.

При цьому КГС ВС конкретизував можливу мету такого зловживання — вплив на процедуру банкрутства боржника через отримання необхідної кількості голосів на зборах та комітеті кредиторів.

Таким чином, він визнав, що сама по собі наявність судового рішення, яким підтверджено заборгованість боржника перед кредитором, не виключає можливості її додаткової перевірки у справі про банкрутство, якщо у розпорядника майна, ліквідатора, кредиторів чи інших учасників справи є обґрунтовані та доказово підтверджені підстави вважати, що така заборгованість могла бути штучно створена внаслідок зловживання процесуальними правами кредитором і боржником.

КГС ВС також навів інші випадки, які можуть свідчити про необхідність додаткового доведення безспірних вимог первинними документами. Зокрема, це ситуація, коли під час розгляду відповідного спору між кредитором і боржником судом не були враховані обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Як приклад, кредитор-позивач до початку розгляду спору по суті відступив право вимоги до боржника-відповідача, однак не повідомив суд про цю обставину, а жоден з учасників справи не скористався правом на звернення із заявою про перегляд відповідного рішення за нововиявленими обставинами.

Іншим винятковим випадком він назвав ситуацію, коли договір, на підставі якого виникла заборгованість боржника перед кредитором, яка була стягнута судовим рішенням, у подальшому був визнаний недійсним чи неукладеним, однак жоден з учасників справи за позовом кредитора про стягнення заборгованості

не реалізував право на звернення із заявою про перегляд відповідного рішення за нововиявленими обставинами.

При цьому КГС ВС спеціально зауважив, що наведений перелік виняткових випадків не є вичерпним та залежить від обставин кожної конкретної справи.

У контексті наведеного ВС звернувся до принципу правової визначеності та принципу *res judicata*, відповідно до якого остаточне судове рішення не повинно переглядатися лише з метою повторного слухання справи та постановлення нового рішення. Відступ від цього принципу можливий лише за наявності особливих і непереборних обставин.

Саме тому КГС ВС розмежував два підходи: з одного боку, обов'язковість та остаточність судового рішення, яким підтверджено заборгованість, а з іншого – необхідність забезпечення належної перевірки кредиторських вимог у справі про банкрутство у випадках, коли існують обґрунтовані та доказово підтверджені сумніви щодо штучності або необґрунтованості такої заборгованості.

Водночас важливо, що в цій справі суди не встановили факту зловживання процесуальними правами кредиторами ТОВ «Захід-Агро-Техніка» чи ТОВ «ЛІВ-Технік» та боржником. Навпаки, розпорядник майна та боржник, заперечуючи безспірні вимоги цих кредиторів, не навели обґрунтованих та доказово підтверджених мотивів, які б свідчили про наявність суттєвого недоліку у відповідних позовних провадженнях.

У зв'язку із цим КГС ВС дійшов висновку, що доводи про необхідність застосування підвищеного стандарту доказування щодо вимог двох кредиторів є безпідставними.

Натомість щодо вимог третього кредитора КГС ВС дійшов іншого висновку, адже ці вимоги ґрунтувалися, зокрема, на рішенні третейського суду, а на підставі ч. 8 ст. 75 ГПК України обставини, встановлені рішенням третейського суду, підлягають доказуванню в загальному порядку.

КГС ВС зазначив, що рішення третейського суду не є самотійною підставою для звільнення кредитора від доказування обставин, на які він посилається на обґрунтування своїх грошових вимог до боржника. Обставини, встановлені таким рішенням, підлягають обов'язковому доказуванню в загальному порядку під час розгляду господарським судом справи про банкрутство. При цьому, розглядаючи заяву про скасування рішення третейського суду, місцевий суд не здійснює оцінки законності й обґрунтованості такого рішення в цілому, а лише перевіряє наявність або відсутності визначених законом підстав для його скасування. Аналогічно під час розгляду заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду господарський суд не здійснює оцінки законності та обґрунтованості такого рішення в цілому.

Тому щодо вимог третього кредитора КГС ВС дійшов висновку, що суди попередніх інстанцій мали надати належну правову оцінку тому, чи підтверджені заявлені кредитором вимоги первинними документами щодо наявності відповідних зобов'язань за договором поставки.

З огляду на наведене КГС ВС касаційну скаргу частково задовольнив, судові рішення скасував у частині задоволення заяви про визнання грошових вимог третього кредитора, справу в скасованій частині направив на новий розгляд.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.03.2025 у справі № 903/347/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125983115>.

Аналогічні висновки містяться в постанові КГС ВС від 21.08.2025 у справі № 920/692/23 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/129742808>.

5. Фраудаторні правочини як прояв недобросовісної поведінки боржників – юридичних осіб

5.1. Відчуження майна боржником з метою уникнення звернення стягнення

Укладення договору боржника поза межами «підозрілого періоду», визначеного ст. 20 Закону про банкрутство, та відсутність підстав для застосування ст. 42 КУзПБ з огляду на непоширення її дії на правовідносини, що склалися до вступу в дію КУзПБ, не виключає можливості визнання недійсним правочину боржника, спрямованого на уникнення звернення стягнення на його майно, на підставі загальних засад цивільного законодавства та недопустимості зловживання боржником правом за умови доведеності відповідних обставин заявником.

ТОВ звернулось із касаційною скаргою на ухвалу місцевого суду, залишену без змін постановою апеляційного суду, про задоволення заяви ліквідатора та визнання договору про відступлення права вимоги недійсним в межах справи про банкрутство.

Ухвала місцевого суду мотивована фіктивністю спірного договору, оскільки безоплатне відступлення права вимоги на користь третьої особи, яка навіть не була контрагентом банкрута, порушує інтереси кредиторів, а отже, має ознаки фраудаторного правочину, позаяк на момент укладення договору про відступлення права вимоги діяв договір поруки, згідно з яким боржник виступав поручителем. Ураховуючи, що новий розгляд справи за заявою ліквідатора здійснювався після набрання чинності КУзПБ, місцевий господарський суд самостійно застосував до спірних правовідносин також положення ст. 42 цього Кодексу.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції щодо наявності підстав для задоволення заяви ліквідатора з огляду на фіктивність оспорюваного правочину, а також визнав правомірним застосування місцевим господарським судом ст. 42 КУзПБ. Крім того, апеляційний суд визнав поважними причини пропущення ліквідатором строку позовної давності при зверненні із заявою до суду, оскільки наведені ним обставини є такими, що утруднили своєчасне пред'явлення ним позову та свідчать про об'єктивність

перешкод для ліквідатора звернутися за захистом порушеного права у межах позовної давності.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом судового розгляду у цій справі є заява ліквідатора про визнання недійсним договору про відступлення права вимоги, яка обґрунтована вчиненням боржником до порушення провадження у справі про його банкрутство оспорюваною правочину з метою ухилення від сплати кредиторської заборгованості у майбутньому.

СП КГС ВС зазначила, що оскільки провадження у справі про банкрутство ТОВ та вчинення спірного правочину відбулися (провадження було порушено, а правочин вчинено боржником) до введення в дію КУзПБ, суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку щодо наявності підстав для поширення на спірні правовідносини у цій справі положень ст. 42 КУзПБ.

Водночас СП КГС ВС наголосила, що правочини, які укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною. Правочин не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення.

Обираючи варіант добросовісної поведінки, боржник зобов'язаний подбати, щоб його юридично значимі вчинки були економічно обґрунтованими. Також поведінка боржника повинна відповідати критеріям розумності: кожне зобов'язання, яке правомірно виникло, повинно бути виконано належним чином, а тому кожний кредитор має право розраховувати, що всі існуючі перед ним зобов'язання за звичайних умов будуть належним чином та своєчасно виконані. Добросовісний боржник повинен мати на меті добросовісно виконати усі свої зобов'язання, а в разі неможливості такого виконання – надати справедливе та своєчасне задоволення (сатисфакцію) прав та правомірних інтересів кредитора.

Договір, що вчиняється на шкоду кредиторам (франдаторний договір), може бути як оплатний, так і безоплатний. Застосування конструкції «франдаторності» при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дають змогу кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься: момент укладення договору; контрагент, з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника, пасинок боржника, пов'язана чи афілійована юридична особа); ціна (ринкова / неринкова), наявність / відсутність оплати ціни контрагентом боржника.

Особа, яка є боржником перед своїми контрагентами, повинна утримуватися від дій, які безпідставно або сумнівно зменшують розмір її активів.

Угоди, що укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною. Угода, що укладається «про людське око», таким критеріям відповідати не може.

Поручитель, який став солідарним боржником у зв'язку з невиконанням позичальником свого обов'язку в кредитному зобов'язанні, що виникло первинно з його волі та згідно з його бажанням, не є абсолютно вільним в обранні варіантів власної поведінки, його дії не повинні призводити до такого стану, в якому він ставатиме неплатоспроможним перед своїми кредиторами. Боржник, який відчужує майно (вчиняє інші дії, пов'язані із зменшенням його платоспроможності) після виникнення у нього зобов'язання, діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора.

Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом, спрямованим на недопущення (уникнення) задоволення вимог такого кредитора. Отже, будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраздаторного правочину – правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам. Наведене підтверджується усталеною практикою КГС ВС.

Використання особою належного їй суб'єктивного права не для задоволення легітимних інтересів, а з метою заподіяння шкоди кредиторам, ухилення від виконання зобов'язань перед кредиторами є очевидним використанням приватноправового інструментарію всупереч його призначенню («вжиттям права на зло»).

За цих умов недійсність договору як приватноправова категорія є інструментом, який покликаний не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. Оскільки оспорюваний договір про відступлення права вимоги, як встановлено судами, є безоплатним, тобто таким, що не має очевидної економічної мети, під час вирішення питання щодо фіктивності цього договору належить враховувати дійсні мотиви, через які боржник вчинив правочин з відчуження наявної у нього майнової вимоги безоплатно і чи є такі мотиви добросовісними.

У цій справі сукупність встановлених обставин свідчить, що укладення боржником договору про відступлення права вимоги призвело до зменшення обсягу майнових активів боржника та його неплатоспроможності, а також спрямовано на завдання шкоди кредиторам – АТ.

З урахуванням наведеного СП КГС ВС погодилась з висновками судів попередніх інстанцій про фіктивність оспорюваного договору, оскільки безоплатне відступлення права вимоги на користь третьої особи, яка навіть не була контрагентом боржника, порушує інтереси кредиторів, а отже, має ознаки фродауторного правочину.

З огляду на викладене СП КГС ВС скаргу ТОВ задовольнила частково, ухвалу місцевого суду та постанову апеляційного суду змінила, виклавши їх мотивувальні частини в редакції постанови.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 02.06.2021 у справі № 904/7905/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/97806436>.

Аналогічні висновки містяться в постановках КГС ВС:

від 26.05.2020 у справі № 922/3796/16 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89623924>;

від 28.11.2019 у справі № 910/8357/18 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86176126>;

від 03.03.2020 у справі № 910/7976/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88149834>;

від 03.03.2020 у справі № 916/3600/15 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88149860>;

від 22.04.2021 у справі № 908/794/19 (905/1646/17) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/96702589>;

від 28.07.2022 у справі № 902/1023/19 (902/1243/20) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105504464>;

від 19.07.2022 у справі № 04/6251/20 (904/316/21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105436045>;

від 16.02.2023 у справі № 903/877/20 (903/150/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109422997>;

від 13.03.2025 у справі № 910/18499/20 (910/18305/23) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/126020083>;

від 14.05.2026 у справі № 914/1901/16 (914/1303/25) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137802188>.

5.2. Укладення правочинів для створення заборгованості перед «дружнім» кредитором

Уникнення сплати боргу боржником шляхом штучного нарощування кредиторської заборгованості, створення переваг для задоволення вимог «дружнього» кредитора на шкоду іншим своїм кредиторам і, як наслідок, порушення встановленої законом черговості або пропорційності задоволення вимог окремого класу кредиторів та створення преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів.

ТОВ звернулось із касаційною скаргою до суду на постанову апеляційного суду про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів у межах справи про банкрутство.

Рішенням місцевого суду в позові про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів відмовлено. Рішення суду першої інстанції

мотивовано недоведенням АТ належними та допустимими доказами завдання йому збитків оспорюваним правочином та наявності в договорі купівлі-продажу цінних паперів ознак фродаторного правочину.

Постановою апеляційного суду зазначене рішення скасовано, ухвалено нове рішення про задоволення позову: визнано недійсним договір купівлі-продажу цінних паперів. Апеляційний суд послався на те, що спірний правочин був укладений боржником у період існування невиконаних зобов'язань перед позивачем, які виникли з кредитного договору, та в подальшому став підставою для відкриття провадження у цій справі про банкрутство боржника, а отже, договір був укладений в результаті недобросовісних дій боржника на шкоду кредитору з ознаками зловживання боржником правом. Також апеляційний суд врахував, що встановлені обставини справи свідчать про неліквідність придбаного активу боржником, та визнав помилковими висновки суду першої інстанції про те, що наведені заявником обставини не вплинули на вартість акцій ПрАТ на ринку.

ОЦІНКА ДОКАЗІВ

КГС ВС зазначив, що сукупність встановлених обставин у цій справі щодо укладення боржником у період наявності у нього заборгованості перед кредиторами та бюджетом, в тому числі перед банком, оспорюваного договору з придбання цінних паперів, операції з якими не відносяться до основних видів його діяльності, відсутність у боржника комерційної вигоди за результатом придбання такого активу свідчать про наявність в договорі ознак фродаторного правочину та його вчинення на шкоду кредиторам задля штучного нарощування обсягу наявної кредиторської заборгованості та унеможливлення виконання грошових зобов'язань перед кредиторами.

З огляду на наведене КГС ВС дійшов таких висновків.

Правочини, які укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною. Для класифікації правочину як фродаторного має значення фактична участь боржника в ньому як одного з учасників вольових дій, спрямованих на виведення майна боржника з метою незадоволення вимог одного або декількох його кредиторів у легальній судовій процедурі. Однією із форм такої участі боржника є вчинення ним, за наявності в нього невиконаних зобов'язань та заборгованості перед іншими кредиторами, правочину задля нарощування обсягу наявних кредиторських зобов'язань та формування в майбутнього кредиторської заборгованості із заінтересованим кредитором (так званий «дружній кредитор»).

Вчинення боржником, за наявності у нього невиконаних зобов'язань перед кредитором та неможливості їх виконання, правочину з придбання ним активу – цінних паперів, операції з яким не віднесені до видів його діяльності, свідчить про формальний характер такої заборгованості та її фактично штучне нарощення задля збільшення боргових зобов'язань боржника та включення цієї заборгованості

до реєстру вимог кредиторів і, як наслідок, зумовлює зменшення конкурсної маси боржника, за рахунок якої здійснюється задоволення вимог інших кредиторів.

Такий правочин за участі боржника своїм правовим наслідком вчинення має вплив на розмір задоволених вимог кредитора, які задовольняються за рахунок конкурсної маси, та реалізацію ним прав у справі про банкрутство, обсяг наявності яких (зокрема кількісний склад голосів на зборах та комітеті кредиторів) перебуває в залежності від наявних у нього визнаних судом вимог до боржника. Кредитор як особа, в якій наявний інтерес у справі про банкрутство – збільшення ліквідаційної маси боржника та задоволення за рахунок неї його грошових вимог до боржника, має право на звернення до суду із заявою про визнання недійсним правочину боржника, який було вчинено до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, з підстав, передбачених нормами ЦК України, ГК України чи інших законів.

Договір купівлі-продажу цінних паперів не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником шляхом штучного нарощування кредиторської заборгованості, створення переваг для задоволення вимог «дружнього» кредитора на шкоду іншим своїм кредиторам і, як наслідок, порушення встановленої законом черговості або пропорційності задоволення вимог окремого класу кредиторів та створення преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів.

КГС ВС зазначив, що правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

З огляду на наведене КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, постанову апеляційного суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.02.2023 у справі № 925/1248/21 (925/111/22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108685876>.

Аналогічні висновки містяться в постановях КГС ВС:

від 15.08.2024 у справі № 916/896/23 (916/3968/23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121104345>;

від 18.04.2024 у справі № 916/1950/16 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118482904>;

від 28.05.2019 у справі № 922/3522/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82401730>;

від 30.10.2024 у справі № 910/862/22 (910/5476/23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122805471>;

від 28.05.2026 у справі № 918/420/16 (918/685/25) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137276849>.

5.3. Повернення до ліквідаційної маси майна, відчуженого за фраздаторним правочином

Укладаючи фраздаторний правочин, боржник свідомо хоче настання правових наслідків у вигляді вибуття відповідного майна з його володіння. Набувач такого майна, який безпосередньо пов'язаний з боржником або з інших

обставин не міг не знати про фраздаторний характер правочину, є недобросовісним набувачем.

Ліквідатор банкрута звернувся із касаційною скаргою на рішення суду першої інстанції, залишене без змін постановою апеляційного суду, в частині відмови у задоволенні позову про витребування у фізичної особи на користь ТОВ спірного транспортного засобу та скасування його державної реєстрації.

Рішенням місцевого суду позов задоволено частково: визнано недійсним договір купівлі-продажу транспортного засобу, в іншій частині позовних вимог відмовлено.

Рішення мотивовано тим, що боржник і фізична особа, укладаючи договір, діяли очевидно недобросовісно та зловживали правами, порушили майнові інтереси кредиторів шляхом зменшення ліквідаційної маси боржника, тому договір підлягає визнанню недійсним на підставі положень ст. 42 КУЗПБ. Водночас місцевий господарський суд дійшов висновку про необґрунтованість вимог про витребування транспортного засобу та скасування державної реєстрації, зважаючи на відсутність у матеріалах справи доказів недобросовісності фізичної особи, які б свідчили про обізнаність її про можливу незаконність вибуття майна з володіння боржника, недобросовісну поведінку сторін договору під час його укладення.

Постановою апеляційного рішення місцевого господарського суду в оскаржуваній ліквідатором частині залишено без змін. При цьому апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції про відсутність підстав для витребування транспортного засобу у фізичної особи як добросовісного набувача, оскільки правочин, на підставі якого наступна фізична особа набула права на транспортний засіб, є відплатним у розумінні ст. 388 ЦК України.

ОЦІНКА СУДУ

Предметом касаційного перегляду в цій справі є судові рішення в частині вирішення спору за позовом ліквідатора про витребування на користь боржника транспортного засобу, відчуженого ним за недійсним договором, із чужого незаконного володіння особи, яка є не стороною договору, а подальшим набувачем.

Суди попередніх інстанцій встановили обставини придбання фізичною особою транспортного засобу на підставі оплатного правочину, проте не врахували, що в процедурах банкрутства оплата за придбане майно (особливо в контексті встановлення судом подальшого відчуження спірного майна) сама по собі не може бути самостійним критерієм для визначення добросовісності чи недобросовісності набуття права власності на спірне майно.

При цьому суди на підставі дослідження наявних у справі доказів у їх сукупності та взаємозв'язку з урахуванням передбаченого ст. 79 ГПК України стандарту доказування вірогідності доказів не встановили обставин щодо відповідності зазначеної в договорі ціни дійсній ринковій вартості транспортного засобу на момент його придбання в подальшому іншою фізичною

особою, зокрема наявності певних обставин, які б зумовили зменшення вартості транспортного засобу з дати, на яку визначено оцінку, до моменту укладення договору купівлі-продажу.

Відповідно, КГС ВС зауважив, що суди не надали належної правової оцінки наведеним обставинам з точки зору добросовісності / недобросовісності набуття фізичною особою транспортного засобу, зокрема з огляду на наявність або відсутність підстав для висновку про придбання його за заниженою ціною.

Зважаючи на викладене, КГС ВС зазначив, що без дослідження наведених обставин суди дійшли передчасного висновку про об'єктивну неможливість зазначеної особи дізнатися про можливу незаконність вибуття майна з володіння боржника, недобросовісну поведінку попереднього набувача під час укладення договору тощо, адже у разі встановлення продажу майна за ціною, істотно нижчою від його реальної вартості, за відсутності обґрунтованих причин такої різниці, така обставина мала б викликати у добросовісного покупця мотивований сумнів щодо добросовісності такого продажу, зумовити необхідність проявити розумну обачність та звичайну зацікавленість особою контрагента, станом його прав щодо такого майна.

Крім того, суди належним чином не перевірили реальності факту сплати наступним набувачем коштів на оплату транспортного засобу, обмежившись посиланням на його підтвердження розпискою та належним чином не дослідивши обставин щодо підтвердження фактичного руху відповідних коштів, фінансової спроможності останнього набувача сплатити відповідну суму коштів, тобто їх наявність і походження на момент виникнення спірних правовідносин.

З огляду на наведене КГС ВС касаційну скаргу ліквідатора задовольнив частково, рішення обох судових інстанцій скасував у частині відмови в задоволенні позовної вимоги про витребування у фізичної особи на користь ТОВ транспортного засобу, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 28.05.2026 у справі № 920/214/23 (920/1185/25) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137071363>.

Аналогічні висновки містяться в постанові КГС ВС від 06.02.2025 у справі № 904/82/22 (904/4240/22) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/125027365>.

Огляд судової практики Верховного Суду щодо протидії зловживанням правами у справах про банкрутство (неплатоспроможність) (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2018 рік – червень 2026 року / Упоряд.: судова палата для розгляду справ про банкрутство, управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду і управління аналітичної та правової роботи; відпов. за вип. секретар судової палати О. Васьковський. Київ, 2026. – 43 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua